

Жертви польсько-радянської війни та їхнє вшанування на Житомирщині

28.04.25

Житомирщина історична

0 Коментарі

Для українсько-польської співпраці 1920 рік став визначальним. 21 квітня було укладено Варшавський договір або Пакт Пілсудський – Петлюра, відповідно до якого Юзеф Пілсудський визнав Українську Народну Республіку, а 24 квітня підписано військову конвенцію щодо спільної боротьби українських і польських військ проти більшовиків. Хоч угоду засуджували та критикували багато знакових постатей, зокрема, Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Ісаак Мазепа, однак у ситуації, яка склалася, варто відзначити, що Симон Петлюра намагався через союз з Польщею відновити повноцінно державність УНР, не дивлячись та поступки польській стороні у територіях Східної Галичини та Волині.

Основним епізодом польсько-української співпраці є Київський похід і здобуття столиці 7 травня. Урочистий військовий парад з нагоди визволення Києва від більшовиків було проведено на Хрещатику 9 травня. Контрнаступ Червоної армії докорінно змінив хід подій, 12 травня столицю було втрачено. Житомир перебував під контролем польської армії з 26 квітня до 12 червня. Критичність фронту можна уявити в швидкій динаміці наступу більшовицьких військ – вже 13-25 серпня відбулася вирішальна Варшавська битва.

В ході спільного наступу у квітні 1920 року фронт охоплював територію Волині-Житомирщини, зокрема, було проведено військові кампанії зайняття Житомира, Коростеня, Бердичева.

Спільні військові дії стали виразником прагнення обох народів об'єднатися у спробі боронити свободу і незалежність від червоного терору та більшовицької експансії. Польські військовики віддавали свої життя, борючись не лише за власну державу, а й за вільну Україну. Більшість могил польських військових залишилися забутими в радянські часи. Віднайдення цих братських могил, вшанування солдатів – визнання спільної братерської боротьби. Пам'ять, вшанування військових – не лише данина минулому, а нагадування того, що в єдності й солідарності – наша сила.

Загалом у боях за відроджену Польщу протягом 1918–1920 років загинуло близько 100.000 осіб. На Житомирщині такі поховання часто були таємними через побоювання реакції зі сторони більшовиків. В подальшому про полеглих в боях польських військових практично не згадували і більшість поховань до сьогодні залишаються невідомими.

Внесок у збереження пам'яті про загиблих польських військових в боях з більшовиками зробила громадська організація "Житомирська обласна Спілка поляків України" (ЖОСПУ). Масовою стала акція спілки зі вшанування загиблих до 100-річчя польсько-більшовицької війни.

Наразі в Житомирській області встановлено чотири цвинтарі польських військових, які загинули у 1920 році, в Житомирі та селах Сусли (Звягельський район), Новий Дорогинь (Коростенський район), Рудня-Баранівська (Новинська сільська рада, Ушомирська громада, Коростенський район). Останній населений пункт практично зник, оскільки в селі проживає лише одна особа.

Братська могила в Житомирі, 2020 р., фот. Дмитро Антонюк

На римо-католицькому цвинтарі в Житомирі є братська могила 33 польських солдатів. Ще одну могилу вказав ветеран полонійного руху Житомирщини Франц Бжезицький. На першій могилі зусиллями ЖОСПУ було встановлено пам'ятний хрест.

В Коростені, ймовірно, теж є поховання польських військових. Старий цвинтар (розташований поблизу залізничного вокзалу) містить польський сектор. За свідченнями місцевих мешканців, тут поховані польські солдати.

Братська могила в Рудні-Барановській, 2020 р., фот. Дмитро Антонюк

У селі Рудня-Барановська Коростенського району поховано до 170 польських солдатів. Інформацію про те, що на цвинтарі в селі знаходяться останки солдатів Війська Польського, у 2013 році підтвердила також Зофія Кубельська, 92-річна мешканка Коростеня, яка раніше проживала в Рудні. Вона розповіла, що її батьки багато років вели список загиблих солдатів, але через складні часи радянської дійсності цей список був переданий до римо-католицької парафії Коростеня, де, на жаль, він був втрачений. За словами жінки, польські солдати були розгромлені підрозділом Червоної Армії під командуванням Семена Будьонного. Зі сторони польської армії у боях з частинами Будьонного поблизу міста Коростень та села Рудня-Барановська брали участь 2-й, 12-й та 14-й уланські полки, а також 2-й кавалерійський полк. Марія Новицька, остання мешканка села, повідомила, що хрест на братській могилі багато разів знімали невідомі. Наразі на братській могилі встановлено дерев'яний хрест.

Братська могила в Новому Дорогині, 2020 р., фот. Дмитро Антонюк

Про могилу в селі Новий Дорогинь розповів мешканець села, православний священик Іван Голуб. Саме він вказав на місце поховання польських кавалеристів, які загинули в боях з військами С. Будьонного. За розповіддю вчителя історії місцевої школи Григорія Ладошка, сутичка почалася, коли польський солдат тікав від озброєного шаблею більшовика і в якийсь момент застрелив його. Більша група переслідувала поляків, яких було менше, і вони втікали в бік лісу. У бою загинуло близько двадцяти солдатів. Місцеві жителі, ризикуючи життям, зібрали тіла загиблих, загорнули їх у простирадла та поховали на цвинтарі у братській могилі, на яку поклали червоний гранітний камінь. Завдяки зусиллям Коростенської спілки поляків України на цвинтарі у 2019 році було встановлено хрест на згадку про польських солдатів, які загинули у польсько-більшовицькій війні.

Найбільше опіки над могилами загиблих польських військових було від жителів села Сусли Звягільського району. Перша документальна згадка про село датується 1796 роком, а вже у 1807 році тут поселилися перші польські колоністи. У другій половині XIX століття поляки переїжджали з Привіслянського краю. Станом на 1927 рік в селі мешкало 1050 поляків (всього населення села склало 1265 мешканців). Сусли залишалися переважно польським поселенням до Чорнобильської трагедії, після переселення жителів радіаційно забрудненої зони національний склад села змінився. Зараз населення села становить близько 1100 осіб.

В Суслах є дві могили польських солдатів Блакитної армії генерала Юзефа Галлера, на місцевому цвинтарі та могила при в'їзді до села.

27 червня 1920 року в селі Сусли, розташованому за 6 км від Звягеля, 1-ша рота 13-го саперного полку зіткнулася з чисельно переважаючою кавалерією С. Будьонного. Це сталося під час відступу польських військ з Києва. В результаті сутички загинули 62 солдати Галлера, яких поховали в безіменній могилі на цвинтарі та встановили дерев'яний хрест. У 1960-х роках могила була зорана, а заховані останки загиблих розкидані. Польські жителі села зібрали їх і поховали.

Братська могила в Суслах, 2021 р., фото з сторінки в Фейсбук "Zapomniani Niezapomniani 1920"

Могила в Суслах при в'їзді до села, 2020 р., фото з сторінки в Фейсбук "Zapomniani Niezapomniani 1920"

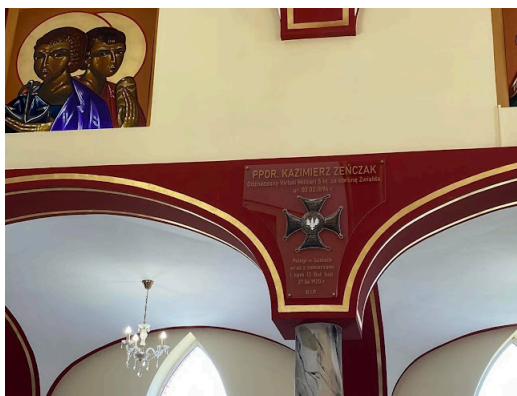
У 1993 році, завдяки зусиллям покійного Яна Стипули, члена Сейму Республіки Польща, та влади, на могилі було встановлено чорний гранітний хрест. Імена похованих були реконструйовані завдяки праці іконописця Губерта Кампи, президента фонду "У благословенному мистецтві".

Губерт Кампа – іконописець, волонтер, капелан у Християнській службі порятунку (міжконфесійне служіння українських християн), за самовизначенням "Людина контрастів. З Головою та Пензлем у Вічності та Тілом серед війни, страждань та болю Життя". До речі, на переговорах у Саудівській Аравії очільник МЗС України Андрій Сибіга подарував главі Держдепартаменту США Марко Рубіо Маріупольську ікону Богоматері, її на дошках від скрині з-під боєприпасів написав Губерт Кампа.

Губерт Кампа створив сторінку на Фейсбучі "Zapomniani Niezapomniani 1920", яка присвячена вшануванню 62 польських вояків 1-ї роти 13-го саперного батальйону.

Таблички в костелі у Суслах, 2021 р., фото з сторінки в Фейсбук "Zapomniani Niezapomniani 1920"

Завдяки ініціативності Губерта Кампи вдалося досягнути результатів, упорядкувати могили, деталізувати імена, події, створити відеоролики в пам'ять про загиблих, а 26 червня 2021 року в костелі в Суслах встановили таблички із символами Чотирьох Євангелістів та іменами двох командирів 1-ї роти 13-го саперного батальйону, які загинули 27 червня 1920 року. Гжегож Сікорський та Казимир Зеньчак були поховані навіки у вищезгаданому селі разом із 60 саперами. Меморіальні дошки були встановлені за фінансової підтримки фонду "У благословенному мистецтві", Генерального консульства Республіки Польща у Вінниці та Польського бізнес-центру "World".

Хочеться висловити сподівання, що в подальшому науковці, представники громадського сектору та влада зможуть разом реалізувати заходи з виявлення інформації про польські жертви війни, провести необхідні ексгумації та встановити меморіальні пам'ятники.

Фінансовано Європейським Союзом. Однак погляди та висловлені думки належать лише автору та не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Erasmus+ Програми ЄС для освіти, навчання, молоді та спорту. Ані Європейський Союз, ані орган, що надає дозвіл, не можуть нести за них відповідальності.

Антон СИЧЕВСЬКИЙ